דרוש וחידוש בפרשיות השבוע

מתוך הספר 'ישיר ישראל' על התורה

ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה (כה כ)

פרש"י וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם. וצ"ב דגם זה ידענו ממה שכתוב יחוסה קודם ולמה צריכה התורה לשוב ולכפול יחוסה. ובפשטות י"ל דמהכפילות שמעינן זה דאל"כ מה בא ללמדנו, אכן יש לבאר ביותר דהגם שלעיל רצתה התורה שנדע יחוסה, מ"מ כשכותבת התורה את עצם נישואי יצחק עם רבקה היה ראוי להעלים זה ולספר בשבחה ולא בגנותה, ואם כאן אומרת התורה את זה ע"כ שלשבחה באו לומר שלא למדה ממעשיהם.

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא וגו' (שם כא)

איתא במדרש 'ויעתר' ששפך תפילות בעשירות [ד'עתיר' זה עשיר בארמית]. ובפשטות הכוונה ששפך תפילות הרבה, ויל"פ עוד דהגם שגדולה תפילת העני מפני שמתפלל מקירות ליבו, מ"מ פעמים שיש מעלה בתפילת העשיר כיון שהעני יתכן שמרוב צערו על חסרונו ודלותו תהיה תפילתו במרמור ובכאב על מצבו וכמי שמתלונן ע"ז ומרגיש שאינו מקבל את המגיע לו, ומשא"כ העשיר שמוקף בטובה בכל עת גם אם ירצה איזה דבר שאין לו וישאל אותו מהשי"ת, לא יוכל להתלונן שהרי יש לו כל טוב אלא לבקש ולהתחנן שיקבל במתנת חינם גם את מה שרוצה ואין לו עדיין, וזש"א ששפך תפילות בעשירות כלומר שהגם שחפץ מאוד בילדים וחיכה לזה שנים רבות, וידע שהבטיח השי"ת לאברהם שביצחק יקרא לו זרע שימשיך אותו, מ"מ לא פנה בתפילתו להשי"ת בצורה של תלונה כביכול ח"ו שלא מקבל את המגיע לו אלא גם אחר כ"ז התחנן לקבל מתנת חינם ממש ילדים מה'.

ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב וגו' (שם כו)

כתוב בקהלת 'אין כל חדש תחת השמש' ויש להבין הלא אנו רואים בעינינו כמה המצאות וחידושים גדולים הנעשים בכל יום בכל רחבי תבל דברים אשר לא שערום אבותינו ודורות קודמים, ומה הכוונה שאין חדש בעניני העוה"ז שהוא תחת השמש.

והנה הכלי יקר עה"פ כאן כתב שקראו שמו עשו שנעשה ונגמר בשערו וכמשאחז"ל, והענין דזה הוא סימן שיהיה העוה"ז חלקו וגורלו ולא יהיה לו עוד חלק בעולם הנצחי, כי ההבדל בין קניית שני מיני שלימות אלו הוא זה, כי מיד כשנולד האדם הוא משתמש בכל הכלים הגשמיים וכל ה' חושים פועלים פעולתם ויש לו מיד חשק ורצון אל כל התאות שהחומר חומד ומתאוה אכול ושתה ויתר שמושי הגוף ההכרחיים, אבל בכלים השכליים כמו המוח והלב והשכל עצמו אין האדם משתמש בו ביום הולדו כלל, כי האדם עיר פרא יולד אך בבואו בימים יפקח עין שכלו ויקנה זה השלימות המעולה מעט מעט, ולפי זה מה שנולד עשו נגמר בשערו זה מופת על שכל עיקר תשמישיו יהיו בכלי החומר הנעשים ונגמרים בעת הולדו ואינן מוסיפים בעצמותם שום תוספת. אבל יעקב 'ידו אוחזת בעקב עשו' כי יד ממשלתו לא יהיה לו מיד ביום הולדו כי אם בסוף בבואו בימים, כהוראת שם עקב המורה על הסוף כך השלימות הנפשי נקנה ביותר בסוף ימי חלדו של האדם, כי סוף כל דבר הכל נשמע וזקני ת"ח מוסיפין חכמה אבל ביום הולדו אין בו רושם כלל מן אותו שלימות הנפשי, וא"כ מוכרח הדבר לומר שאין שכר לצדיקים בעה"ז, שהרי עיקר זמן קניית השלימות הוא בימי הזקנה בהיותו קרוב לשערי מות כי אז שכלו הולך ומתגבר, ואימתי יקבל שכרו כי ימי הזקנה אינן מוכנים לקבלת השכר, כי כבר בטלו אצלו כל החמדות ותופר האביונה, א"כ על כרחך אתה צריך לומר שיד השלימים אוחזת בעקב עשו דהיינו סוף ממשלתו של עשו, עכ"ל.

ולפי"ז יש לפרש שאין כל חדש היינו שאין התחדשות בכלים לקניית חמדת העוה"ז שכל החושים ישנם בו באדם כבר בעת הוולדו ואדרבא כשיזקין יסורו ממנו מעט מעט, אבל לענין חיי הרוחניות שהם למעלה מן השמש יש התחדשות גדולה בכלים לקניית השלימות הזו, כי אפשר לעלות ולהתעלות כל החיים ולהחכים עוד ועוד.

ובאופן אחר יש לבאר דידוע שיש חילוק בין בריאה ליצירה, שבריאה זה יש מאין ויצירה זה עשייה מיסוד וחומר קיים, והנה כל חידושי העוה"ז הם בבחינת יצירה כיון שכבר ביום הראשון של הבריאה היה אפשרות בעצמות הבריאה לעשות את כל החידושים וההמצאות. אלא שבני האדם לקח להם אלפי שנים עד שגילו את כל מסתורי הטבע וחיברו אותם אחד לאחד וכן הלאה, אבל באמת הכל יצירה מן הבריאה שכבר היתה בעולם ומה שהיה זה מכוסה מדעתם של בני האדם אי"ז מוכיח על המנעות הדבר, ומשא"כ בדברי תורה שכל יום ויום מתחדשים חדושי תורה שלא היו מעולם בעולם, וכמו שביארו בזה בספה"ק דהנה רואים אנו פעמים רבות שאחד מן הראשונים הקשה קושיא חמורה ולא תירצה, ובדורות האחרונים קם חכם אחר ותירץ את הקושיא בתרוץ אמיתי, ולכא' יפלא הלא הדורות הראשונים היו גדולים מהאחרונים לאין ערוך בחכמה ובמנין וכיצד לא תירץ אותו חכם ראשון את הקושיא כמו האחרון, והביאור הוא שכתוב בגמ' שבכל יום ויום הקב"ה עוסק בתורה, וביארו בזה שבאותם שעות מחדש השי"ת חידושים וסברות חדשות בתורה שלא היו קיימים בעולם עד אותו היום ולא היה אפשרות כלל להשיגם (כמש"כ במדרש בפרשה סדד, אין כל יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בב"ד של מעלה ע"ש), ורק אחר שחידשם השי"ת במתיבתא דרקיעא

שוב יש אפשרות להשיגם ולחדשם בעוה"ז למי שזוכה, הרי שבדברי תורה יש חדש ממש יש מאין.

ואפשר לבאר באופן נוסף שמעלת דבר החדש הוא שצריכים אותו לשימושו ולזה נתחדש אבל ככל שמתיישן פוחת בו השימוש והולך עד שמתיישן מאוד ואין ראוי לכלום הן מצד יושנו הטבעי והן מצד שאינו מותאם למציאות שימושו בעידן החדש יותר, וא"כ בחפצי העולם גם כשיש בהם דבר חדש אין מעלתו כ'חדש' עצמית כי יעבור זמן וכבר אינו חדש אלא ישן מיושן ובטלה מעלתו כליל, ומשא"כ בדברי תורה שהגם שלעולם יש בהם חידושים וחידושי חידושים, אין הראשונים נופלים ממדרגתם כלום, אלא אדרבא דברי האחרונים נסמכים על הראשונים ומתוך יוקרם בעניהם מחדשים בהם, וכל זמן שאתה ממשמש בדברי תורה אתה מוצא בהם טעם באופן שעומדים הם בחידושם לעולם, וא"כ רק להם ראוי שם חדש כי המה חידושם במהותם.

ובאופן אחר יבואר דרך דרש ורמז דהנה ידוע שאוה"ע המה תחת שליטת הכוכבים והמזלות, וראש להם הוא השמש שהוא העליון מכל גרמי השמים, ובתגבורת החמה והמזלות על אומה אחת מהאומות, אזי זורחת שמשה ומצליחה יותר מכולם עד שתשקע שמשה, ואחר שזרחה שמשה של אומה ושקעה שוב אין לה תקומה אלא הולכת וכלה עד שנאבדת לגמרי, אבל עם ישראל המה תחת הנהגת השי"ת והשכינה הקרויה לבנה, והגם שזרחה שמשם בימי שלמה ובהמ"ק הראשון ד'קיימא סיהרא באשלמותא' ואח"כ שקעה שמשם, עכ"ז עתידים הם להתחדש כלבנה, ואזי יהיה להם חידוש לעולם גם אחרי שהארץ ושמים יבלו כמש"כ (ישעיה ס יט) 'לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם ואלוהיך לתפארתך', וזה הכוונה 'אין כל חדש תחת השמש' היינו אוה"ע שהם תחת שליטת החמה אין תקוה ועתיד לחידוש מצבם, אבל ישראל שהמה תחת השגחת השי"ת 'למעלה מן השמש' יש להם חידוש עתידי המצופה להם.

ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו (כו יב)

אמר וימצא לשון מציאה ולא ויגדל וכדו', לצד היות שגדל פי מאה ממה שהיה ראוי לעשות ומצא את זה כמציאה מן ההפקר. וממה שאמר וימצא בשנה ההיא ולא ויזרע בארץ ההיא בשנה ההיא וימצא משמע שבאותה שנה מצא פי מאה מהראוי ומזה נתעשר מאוד, ואח"כ בהמשך השנים 'ויברכהו ה' בממונו שהלך ופו"ר גם ללא הנס הגדול שגדל פי מאה.

ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה (שם כא)

מה שלא קרא יצחק כבר לבאר הראשונה בשם זה, אפשר משום שבתחילה חשב שאולי באמת חושבים שבאר זו שייכת להם עפ"י דין מאיזה טעם שיהיה, אך כאשר רבו גם בשניה הבין שרק משום שנאתם וקנאתם עושים כן ויקרא שמה שטנה.

ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה וגו' (כז ג-ד)

העיר האלשיך הקדוש מהו שאמר וצודה לי ועשה לי והביאה לי שלכאורה כל תיבות 'לי' מיותרות. ויל"ב דכתבו המפרשים שמה שאמר יצחק לעשו צודה לי ציד בעבור תברכך נפשי הכוונה דבמה שיראה שכ"כ טרח בנו עבורו ותהנה נפשו מן המאכלים תגבר בו אהבתו לבנו ותתרחב נפשו ובזה יברך את בנו בכל ליבו, ולזה אמר לו שבכל הפעולות שיעשה בזה שיעשה אותם לשמו כלומר שיחשוב שעושה כן בעבור כבוד אביו ולא שיעשה דרך מקרה ואח"כ יביא לו לאכול, דידוע שאם יעשה אדם איזה מעשה בכוונה מסוים יורגש אותו הענין במה שעשה, ובדומה למה שמצאנו שבשחיקת הבשמים לקטורת היו אומרים הדק היטב כי הקול יפה לבשמים, וכיון שיעשה הכל לשמו יהנה מזה יצחק ביותר ויברכו בכל לב.

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש (שם כח)

הנה המפרשים העירו כאן בכמה פנים, האחד אחר שבירך ליעקב 'ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ' כיצד בירך לעשו 'הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל', ועוד מדוע אצל יעקב הקדים טל השמים למשמני הארץ ואצל עשו היפך הסדר קודם משמני הארץ ואח"כ טל השמים, ועוד מדוע ליעקב אמר 'ויתן לך ה' ולעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך וכו'.

ונראה בהקדם משאחז"ל במדרש 'טל השמים' זה המן 'ומשמני הארץ' זה השלו, והק' הכת"ס כיצד שייך לשייך לפרש כן וכי בירכו רק לאותה שעה שהיה לישראל במדבר מן ושלו, ועוד ילה"ק שהלא גם עשו נתברך במשמני הארץ וטל השמים ולא מצינו שקיבל דברים אלו בדוקא. ונראה לפרש דחז"ל הורו לנו בזה ביאור הדברים דטל השמים כולל את המזון ההכרחי לאדם לחיותו כמו המן ונקרא טל השמים לצד היות עיקר מזון האדם ההכרחי כלחם ומים דק ועדין יותר משאר תענוגות כבשר ויין שהם עבים וגסים יותר, ומשמני הארץ זה תענוגי המאכלות ולצד היותם עבים וגסים יותר נקראו ע"ש הארץ, ודבר זה למדנו מהמן והשלו כמשאחז"ל (יומא עה: עי"ש) לחם ששאלו כהוגן הביא להם כהוגן בשר ששאלו שלא כהוגן וכו' דחזינן שמן הוא ההכרחי והשלו הוא לתענוג.

והנה יעקב ועשו חלקו בניהם את העוה"ז והעוה"ב (תנדא"ז פי"ט), ולזה אמר יצחק לעשו הנה משמני הארץ יהיה מושבך וגו' כלומר זהו חלקך ובו אתה יושב ושולט, והקדים משמני הארץ לטל השמים לצד היות העוה"ז עיקר אצל עשו עדיף הערב מן המוכרח והמועיל. אמנם ליעקב בירך שעם שחלקו הוא העוה"ב עכ"ז יתן לו השי"ת מ'טל השמים' זה המן, וע"ד שאחז"ל (מכילתא דרשב"י בשלח) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, שר"ל שיספיק לעמלי תורה הכרחם וסיפוקם כדי שיוכלו לעסוק בתורה ולשומרה, ואף יוסיף ויתן לו מעט מ'משמני הארץ' עם היות שאי"ז מוכרח אליו. ובזה נתיישבו כל הדקדוקים.